

УДК 338.48:502

JEL classification: L83; O52; R58

[https://doi.org/10.31891/dsim-2025-11\(33\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-11(33))

СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ НА ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЯХ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

ТРАНЧЕНКО Людмила Володимирівна

доктор економічних наук, професор
професор кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Уманський національний університет
<https://orcid.org/0000-0003-0900-5484>
e-mail: lydatranch@gmail.com

ЧОРНА Наталія Миколаївна

доктор історичних наук, професор
завідувач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету
<https://orcid.org/0000-0002-6709-6364>
e-mail: n.chorna@vtei.edu.ua

Природоохоронні території відіграють ключову роль у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку суспільства. Вони не лише виконують свої основні функції із збереження біорізноманіття та охорони довкілля, а й створюють сприятливі умови для відпочинку, туризму та задоволення рекреаційних потреб населення.

Серед різних форм подорожей дедалі більшої популярності у світі набуває екологічний туризм. Цей напрям розвивається як у розвинених, так і в країнах, що розвиваються, адже все більше туристів прагнуть відвідати природні ландшафти, збережені в їхньому первозданному стані. Особливо приваблюють маршрути, що дозволяють безпосередньо відчувати гармонію з природою та пізнати унікальні екосистеми. Попри це, серед науковців тривають дискусії щодо можливості досягнення такої моделі туризму, яка б повною мірою відповідала принципам глобальної концепції сталого розвитку. Практика свідчить, що найбільш успішні приклади реалізації екотуризму характерні для тих країн, де цілеспрямовано впроваджуються принципи раціонального природокористування, активного залучення місцевих громад та екологічної освіти туристів. У статті розглядається міжнародний досвід організації екологічного туризму на природоохоронних територіях. На основі аналізу європейських і американських практик виявлено як спільні риси, так і відмінності в організації подорожей до природних резерватів. Це дозволило визначити особливості формування туристичних маршрутів, підходів до управління природними ресурсами та взаємодії з місцевим населенням.

Світова практика переконливо доводить, що екотуризм у контексті сталого розвитку передбачає: збереження природи та біорізноманіття, економічну вигоду для регіону через розвиток інфраструктури та створення робочих місць, підтримку місцевих громад і культурної спадщини. Встановлено, що ефективне управління природоохоронними територіями є динамічним процесом, який поєднує різні види діяльності. Його результатом має стати формування збалансованої системи, здатної задовольняти зростаючі рекреаційні потреби суспільства без завдання шкоди довкіллю. Таким чином, природоохоронні території стають невичерпним ресурсом екологічно спрямованого туризму, що сприяє одночасно і економічному зростанню, і збереженню природної та культурної спадщини.

Ключові слова: екологічний туризм, природоохоронні території, концепція екотуризму, зарубіжний досвід, сталий розвиток, екологічна подорож, екологічні тури, природний туризм, охорона природи.

WORLD EXPERIENCE IN THE DEVELOPMENT OF ECOLOGICAL TOURISM IN NATURAL PROTECTED AREAS IN THE CONDITIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

TRANCHENKO Liudmyla

Uman National University

CHORNA Nataliia

Vinnitsia Institute of Trade and Economics of State University of Trade and Economics

Protected areas play a key role in ensuring the sustainable socio-economic development of society. They not only perform their main functions of preserving biodiversity and protecting the environment, but also create favorable conditions for recreation, tourism, and meeting the recreational needs of the population. Among the various forms of travel, ecotourism is becoming increasingly popular in the world. This direction is developing in both developed and developing countries, as more and more tourists seek to visit natural landscapes preserved in their pristine state. Routes that allow you to directly experience harmony with nature and learn about unique ecosystems are especially attractive. Despite this, discussions are ongoing among scientists about the possibility of achieving such a tourism model that would fully comply with the principles of the global concept of sustainable development. Practice shows that the most successful examples of ecotourism implementation are characteristic of those countries where the principles of rational nature management, active involvement of local communities and environmental education of tourists are purposefully implemented. The article considers the international experience of organizing ecological tourism in nature reserves. Based on the analysis of European and American practices, both common features and differences in organizing trips to nature reserves were identified. This allowed us to determine the features of the formation of tourist routes, approaches to natural resource management and interaction with the local population. World practice convincingly proves that ecotourism in the context of sustainable development involves: preserving nature and biodiversity, economic benefits for the region through infrastructure development and job creation, support for local communities and cultural heritage. It has been established that effective

management of nature reserves is a dynamic process that combines various types of activities. Its result should be the formation of a balanced system capable of satisfying the growing recreational needs of society without harming the environment. Thus, protected areas become an inexhaustible resource for environmentally friendly tourism, which contributes simultaneously to economic growth and the preservation of natural and cultural heritage.

Keywords: ecological tourism, protected areas, ecotourism concept, foreign experience, sustainable development, ecological travel, ecological tours, nature tourism, nature conservation.

Стаття надійшла до редакції / Received 12.08.2025

Прийнята до друку / Accepted 25.08.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Відповідно до даних Всесвітньої туристичної організації (ВТО), екологічний туризм щороку зростає на 25–30 %, що свідчить про його високий потенціал для подальшого розвитку. Сьогодні існує широкий спектр наукових і практичних підходів до вивчення цього явища, що демонструє зростаючий інтерес світової спільноти до різних аспектів природоорієнтованих подорожей.

Концепція екотуризму розглядається як один із найбільш прийнятних і сталих механізмів збереження екосистем, підтримання біорізноманіття та розвитку місцевих громад. Вона поєднує економічну вигоду від туристичної діяльності з екологічною відповідальністю та культурною спадщиною корінного населення. Разом з тим науковці багатьох країн продовжують дискусії щодо реальної можливості сформувати таку модель туризму, яка б повною мірою відповідала глобальним принципам сталого розвитку. Практика показує, що найбільш успішних результатів у цій сфері досягають ті держави, де системно впроваджуються конкретні принципи та стандарти екологічного туризму.

Додаткову цінність для оцінки розвитку цього напрямку становлять міжнародні рейтинги. Так, Global Wildlife Travel Index (Глобальний індекс подорожей дикою природою) у 2023 році оприлюднив список країн, що найбільше вирізняються за показниками розвитку подорожей, пов'язаних із природною спадщиною. При формуванні рейтингу враховувалися такі критерії, як видовий склад флори і фауни, обсяг лісових ресурсів, кількість природоохоронних територій і національних парків, а також рівень екологічної освіти населення та екологічна стійкість територій.

За результатами дослідження, до провідних країн світу з розвитку екотуризму увійшли: Фінляндія, Швеція, Бразилія, Канада, США, Норвегія, Іспанія, Німеччина, Польща, Словенія, Італія, Венесуела, Словаччина, Франція, Австралія, Коста-Рика, Латвія, Естонія, Есватіні (Свазіленд), Чехія, Румунія, Замбія, Греція, Мексика, Намібія, Парагвай, Монголія, Австрія та Японія [6; 7; 8].

Таким чином, світовий досвід переконливо доводить, що екологічний туризм поступово перетворюється на глобальний тренд, який має вирішальне значення для збереження природи, формування екологічної свідомості та забезпечення сталого розвитку суспільства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Узагальнений аналіз світового досвіду розвитку та формування екологічного туризму на природоохоронних територіях у контексті концепції сталого розвитку ще недостатньо представлений у сучасних наукових дослідженнях. Попри зростання інтересу до цієї проблематики, систематизація підходів і практик, напрацьованих у різних країнах світу, залишається актуальним завданням.

Вивченню стану та особливостей розвитку екологічного туризму на природоохоронних територіях, а також узагальненню зарубіжного досвіду його організації в умовах сталого розвитку присвячено наукові праці багатьох відомих дослідників – як вітчизняних, так і зарубіжних. Серед українських учених варто відзначити Аністратенко Н.В., Мальченко А.В., Атаманчук З.А., Безуглий В.В., Бойко З.В., Яроцька А.А., Мамотенко Д.Ю., Гресь-Євреїнова С.В., Шелеметьєва Т.В., Фалько Є.А., Матейчук В.В., які вивчали питання розвитку туризму та рекреації в Україні, оцінювали природно-ресурсний потенціал і можливості впровадження моделей сталого екотуризму.

Серед зарубіжних дослідників важливий внесок у розвиток теорії та практики екотуризму зробили Bansal S., Kumar J., Buckley R., Jacobson S.K., R. Robles, Saayman, Melville; Rossouw, Krugel та інші. Їхні роботи присвячені питанням взаємозв'язку туризму та охорони природи, формуванню етичних і соціальних принципів екотуризму, оцінці впливу туристичної діяльності на екосистеми, а також практичним моделям управління природоохоронними територіями.

Дослідження цих авторів суттєво сприяють розкриттю ролі екотуризму як ефективного інструменту збереження біорізноманіття, підтримки місцевих громад, розвитку рекреаційної інфраструктури та підвищення рівня екологічної культури суспільства.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Попри чималі успіхи у вивченні зазначеної проблеми, наразі залишається низка невіршених питань, пов'язаних із практичною адаптацією світового досвіду до умов України. Насамперед це стосується

врахування природно-ресурсного потенціалу рекреаційних територій, рівня розвитку інфраструктури, соціально-економічних особливостей регіонів та необхідності формування дієвих механізмів управління природоохоронними об'єктами.

Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на розробку моделей сталого екотуризму, що відповідають українським реаліям, а також на створення системи інтеграції міжнародних підходів до збереження природи, культурної спадщини та раціонального використання туристичних ресурсів. Це дозволить сформувати конкурентоспроможний туристичний продукт та сприятиме утвердженню України як привабливого напрямку екологічного туризму на світовій арені.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Основними завданнями нашого дослідження визначено аналіз впливу світового досвіду розвитку екологічного туризму з урахуванням природно-ресурсного потенціалу України та можливостей його адаптації до національних умов; висвітлення позитивних і негативних аспектів функціонування екотуризму, зокрема його впливу на стан природних екосистем, соціально-економічний розвиток регіонів та культурну спадщину; формування стратегічних напрямів підтримки, розвитку та популяризації екологічного туризму, що охоплюють удосконалення нормативно-правової бази, розвиток туристичної інфраструктури, активне залучення місцевих громад і підвищення рівня екологічної культури населення. Реалізація цих завдань дозволить окреслити перспективні шляхи інтеграції екотуризму в систему сталого розвитку, сприятиме підвищенню привабливості природоохоронних територій та утвердженню України на міжнародному туристичному ринку як країни з унікальним природно-ресурсним потенціалом і високим рівнем екологічної свідомості.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Більшість країн світу не лише володіють значним природно-ресурсним потенціалом, а й проводять активну політику у сфері планування, регулювання, підтримки, просування та моніторингу екологічного туризму на природоохоронних територіях. При цьому вони спираються на міжнародні рекомендації та принципи сталого розвитку [10].

Аналізуючи історію становлення екологічного туризму в країнах Західної Європи, варто зазначити, що перші охоронювані території виникли ще в добу Середньовіччя. Так, одним із найдавніших прикладів є лісовий масив Нью-Форест у Південній Англії, який у 1079 році король Вільгельм I проголосив заповідними мисливськими угіддями. Водночас у сучасному науковому розумінні природоохоронні території почали формуватися значно пізніше [13].

На початку XX століття в Європі зросло усвідомлення необхідності створення резерватів для охорони дикої природи. Саме тоді, у 1909 році, у Швеції були засновані перші національні парки – «Сарек» та «Стура-Шьофаллет». У міжвоєнний період подібні території почали з'являтися і в інших країнах – Польщі, Чехословаччині, Італії, Ісландії, Болгарії та Румунії.

Після Другої світової війни процес охорони дикої природи значно активізувався. Велику роль у цьому відіграли, з одного боку, колосальні екологічні збитки, завдані війною, а з іншого — загальне погіршення екологічної ситуації на континенті. У цей період почалося формування більш системного підходу до розвитку природоохоронних територій, що стало одним із ключових напрямів європейської політики у сфері довкілля.

Водночас специфіка становлення системи охорони природи у Західній Європі полягала в тому, що вона розвивалася на тлі майже повністю освоєного та густонаселеного ландшафту. Це визначило низку особливостей, таких як територіальна розрізненість природоохоронних об'єктів; наявність антропогенно трансформованих екосистем (виробничих і напівприродних), що поєднуються з природними комплексами; відносно невеликі розміри охоронюваних територій у порівнянні з аналогічними об'єктами на інших континентах [1, 4].

Таким чином, історичний розвиток природоохоронних територій у Західній Європі засвідчує, що екологічний туризм формується не лише як вид рекреаційної діяльності, а й як важливий інструмент збереження природного та культурного середовища, особливо в умовах високого рівня антропогенного освоєння території.

Європейське агентство з навколишнього середовища в межах діяльності Європейської мережі екологічної інформації та спостережень (Eionet) оприлюднило узагальнені дані щодо природоохоронних територій країн Європи. Згідно з новою статистикою, на території 52 держав Західної Європи функціонує понад 120 тисяч природоохоронних об'єктів різних категорій, загальна площа яких становить близько 21 % від загальної площі континенту.

Ці території охоплюють 11 біогеографічних регіонів – від арктичних пустель і бореальних хвойних лісів до посушливих степових зон. Їхні розміри суттєво відрізняються: якщо деякі мають локальний характер, то найбільші сягають площі понад 97 млн га (як, наприклад, у Гренландії) [5].

За кількістю природоохоронних територій різних категорій лідирують такі європейські країни, як Німеччина, Велика Британія, Австрія, Іспанія, Італія, Швеція, Швейцарія, Норвегія, Польща, Франція, Фінляндія, Нідерланди та Данія. Водночас спостерігається зростання інтересу до екотуризму: найбільш

відвідуваними серед європейських екооб'єктів визначено 49 природоохоронних територій, розташованих у Німеччині, Великій Британії, Австрії, Фінляндії, Швеції та Норвегії.

Ці дані свідчать, що екологічний туризм у Західній Європі набуває значного поширення, а природоохоронні території стають не лише важливим інструментом охорони природи, а й привабливими туристичними дестинаціями. Досвід країн-лідерів демонструє можливість гармонійного поєднання охорони біорізноманіття з розвитком туристичної інфраструктури, що відповідає принципам сталого розвитку та забезпечує економічну вигоду для регіонів.

У таблиці 1 подано приклади окремих природоохоронних територій, які користуються найбільшою популярністю серед європейських екотуристів.

Таблиця 1

Рейтинг природоохоронних територій країн Західної Європи, що мають найбільше значення для розвитку та організації екологічного туризму*

Країна	Назва природоохоронної території	Основні напрями екологічного туризму
Німеччина	Національний парк «Мюріц» (National Park Müritz)	Активно-рекреаційний (оздоровчий): пляжно-купальний відпочинок; водні прогулянки на каное; велосипедні маршрути; пішохідні походи. Науково-пізнавальний: фотосафари; еколого-географічні тури для екопросвіти туристів. Пасивно-рекреаційний: риболовля; збирання грибів.
Велика Британія	Національний парк «Йоркшир-Дейлз» (Yorkshire Dales National Park)	Активно-рекреаційний (оздоровчий): пішохідні маршрути; залізничні тури; велосипедні та кінні прогулянки; сплави на байдарках і каное; каякінг; віндсерфінг; яхтинг; пляжний відпочинок. Науково-пізнавальний: історико-археологічні, еколого-культурні та етнографічні тури; спостереження за флорою і фауною. Пасивно-рекреаційний: гастрономічні тури.
Австрія	Національний парк «Гезойзе» (National Park Gesäuse)	Активно-рекреаційний (оздоровчий): пішохідні маршрути; скелелазіння; рафтинг; каньйонінг; сплави на каное та байдарках; кінні прогулянки; спелеотуризм; лижні походи; прогулянки на снігоступах; катання на санях. Науково-пізнавальний: спостереження за флорою і фауною; еколого-географічні тури. Пасивно-рекреаційний: риболовля; збирання грибів; кемпінг.
Фінляндія	Національний парк «Нууксіо» (Nuuskion kansallispuisto)	Активно-рекреаційний (оздоровчий): пішохідні маршрути; скелелазіння; льодолазіння; лижні походи; сплави на каное; катання на ковзанах; пляжний відпочинок; кінні та велосипедні прогулянки. Науково-пізнавальний: бердвотчинг (спостереження за птахами); спостереження за флорою і фауною; еколого-географічні та культурні тури. Пасивно-рекреаційний: риболовля; збирання ягід і грибів.
Швеція	Національний парк «Абіско» (Abisko National Park)	Активно-рекреаційний (оздоровчий): пішохідні походи; прогулянки на снігоступах і снігоходах; катання на собачих упряжках; лижні маршрути. Науково-пізнавальний: спостереження за флорою і фауною; еколого-географічні та культурні тури.
Норвегія	Національний парк «Йотунхеймен» (Jotunheimen National Park)	Активно-рекреаційний (оздоровчий): пішохідні походи; альпінізм; рафтинг; велосипедні маршрути; прогулянки на снігоступах; лижні та сноуборд-маршрути; катання на собачих упряжках; кінні прогулянки; поїздки на санях. Науково-пізнавальний: спостереження за флорою і фауною; еколого-географічні тури.

*Розроблено автором

У цілому для природоохоронних територій країн Західної Європи найбільш поширеними напрямками екологічного туризму залишаються:

- еколого-географічні та еколого-культурні тури з метою екопросвіти населення (близько 50 % від загального обсягу);
- пішохідні, велосипедні та лижні маршрути (30 %);
- водні види відпочинку – прогулянки на човнах, каное, каяках (20 %);
- бердвотчинг (спостереження за птахами) (10 %);
- кемпінг та риболовля (4 %).

Серед перелічених країн особливо варто виокремити Німеччину, яка стала одним із перших державних утворень Європи, де було акцентовано увагу громадськості на важливості охорони природи та дбайливого ставлення до навколишнього середовища. Витоки німецького екотуризму пов'язують із Королівським озером (Königssee), що розташоване на території національного парку «Берхтесгаден». Це мальовниче гірське озеро здавна приваблювало мандрівників своєю чистотою та унікальними краєвидами. Сьогодні воно є однією з найпопулярніших туристичних локацій країни. Особливість полягає в тому, що пересування по озеру відбувається майже безшумно: відвідувачам пропонують човни з електродвигунами, що дозволяє зберегти спокій дикої флори і фауни. Завдяки цьому туристична активність не створює суттєвого екологічного навантаження, попри великий потік відвідувачів [6].

На сучасному етапі екотуризм у Німеччині перетворюється на одну з провідних галузей економіки, поєднуючи соціальні та економічні вигоди із принципами сталого розвитку. Наприклад, компанія Deutsche Bahn реалізує програму «Маршрут – природа», яка охоплює 17 заповідників та національних парків, де організовуються пішохідні та велосипедні маршрути для туристів.

Важливим інноваційним кроком стало також створення туристичної марки Viabono, ініційованої Федеральним відомством з охорони довкілля спільно з федеральним міністерством. Це добровільне об'єднання готелів, кемпінгів, приватних квартир, ресторанів та туристичних громад, яке спрямоване на розвиток екологічно відповідального туризму та збереження природних ресурсів.

Загалом Німеччину можна вважати однією з небагатьох країн світу, де охорона природи, екопросвіта та сталий туризм не лише активно пропагуються на державному рівні, а й знаходять відображення у конкретних програмах і практиках. Це робить країну прикладом успішного поєднання екологічних та економічних інтересів у сфері туризму [6].

Екотуризм в Австрії можна розглянути на прикладі національного парку «Гезойзе», який сьогодні бере активну участь у численних міжнародних природоохоронних програмах та екологічних проектах. Особливо цінним із точки зору розвитку екологічного туризму є впровадження освітніх ініціатив для школярів і студентів. Заняття проводяться на відкритому повітрі та передбачають тісний діалог між учасниками і кваліфікованими працівниками парку. У процесі навчання активно застосовуються інтерактивні й ігрові методи, що сприяють кращому розумінню концепції національного парку та формуванню екологічної свідомості молоді.

Яскравим прикладом є програма «Подорож у мікрокосм» (Journey into the Microcosm), яка дозволяє зануритися у дивовижний світ водних і ґрунтових організмів під керівництвом досвідчених інструкторів.

На території парку «Гезойзе» популярним видом активного відпочинку є альпінізм – тут створено цілу серію маршрутів для фристайлових сходжень різного рівня складності. Більш ніж 50 % площі парку займають ліси, що робить його ідеальним для пішохідного туризму серед первозданої природи. Крім того, тут облаштовано веломаршрути, а річка Енс приваблює любителів водного туризму – сплавів на байдарках і каное. У зимовий період відвідувачі можуть кататися на лижах та зупинятися у традиційних теплих альпійських хатинах [7].

Не менш цікавим є й досвід Фінляндії, яка посіла перше місце у рейтингу Глобального індексу подорожей дикою природою. На території країни функціонує 17 заповідників і 39 національних парків, більшість із яких реалізують концепцію сталого екологічного розвитку. Серед найбільш відомих об'єктів варто назвати національні парки «Нууксіо», «Теійо», «Реповесі» та парк імені Урхо Кекконена.

У цих природоохоронних зонах облаштовані численні пішохідні та велосипедні маршрути, протяжність яких сягає кількох десятків і навіть сотень кілометрів. У літній сезон туристам пропонуються риболовля (за спеціальними правилами), а також водні мандрівки на каное та веслових човнах. Взимку відвідувачі можуть обирати між катанням на лижах по обладнаних трасах або прогулянками на снігоступах [8].

Таким чином, досвід Австрії та Фінляндії демонструє різні моделі розвитку екотуризму: від освітніх програм і активних видів відпочинку до системного впровадження концепції сталого природокористування на рівні всієї країни. Це підтверджує, що екологічний туризм стає не лише сферою відпочинку, а й важливим інструментом екопросвіти та збереження біорізноманіття.

Особливої уваги заслуговує Швеція – перша країна Західної Європи, яка ще у 2002 році запровадила систему екологічної сертифікації Nature's Best. Цей стандарт нині відомий далеко за межами Швеції та вважається одним із найбільш авторитетних прикладів практичного впровадження принципів сталого розвитку у сфері екологічного туризму. Наявність сертифіката виступає гарантією дотримання базових вимог екотуризму, а також своєрідним «знаком якості», який підтверджує екологічну відповідальність туристичного продукту. Важливо підкреслити, що бронюючи подорож у туроператорів, сертифікованих Nature's Best, туристи можуть бути впевнені: діяльність здійснюється за суворим кодексом поведінки та передбачає реальний внесок у захист довкілля в регіонах проведення туру [9; 10].

З кожним роком Швеція стає дедалі привабливішою для екотуристів. Так, провінції Верmland і Westmanland користуються популярністю серед прихильників рибальства, пішохідних маршрутів, сплавів річками та велотуризму. У Лапландії відомим є маршрут «Королівська стежка» протяжністю 425 км, що приваблює туристів для багатоденних піших подорожей. Тут також активно розвивається велотуризм, а в зимовий період поширені катання на лижах та поїздки в оленячих упряжках [11].

Швеція відзначається надзвичайно багатою системою природоохоронних територій. На її території функціонує 30 національних парків, понад 4000 заповідників, близько 7000 охоронюваних ділянок лісових біотопів і приблизно 107 інших об'єктів охорони середовища існування, більшість з яких активно залучені до розвитку екологічного туризму [12].

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що концепція розвитку екологічного туризму в країнах Західної Європи має надзвичайно перспективний характер. Це пояснюється кількома ключовими чинниками:

- висока природна привабливість регіону, що обумовлена різноманітністю кліматичних умов, складним і контрастним рельєфом, багатством водних ресурсів та належністю країн до різних природних зон, що зумовлює різноманітність флори і фауни.

- історична багатшаровість розвитку європейських країн, унаслідок чого багато природоохоронних територій поєднують у собі не лише унікальні природні комплекси, а й об'єкти історико-культурної спадщини, що підвищує їхню цінність і туристичну привабливість [13].

Отже, Західна Європа демонструє приклад комплексного підходу до екологічного туризму, який поєднує збереження природи, культурної спадщини та сталий розвиток туристичної індустрії. Аналізуючи регіон Північної Америки, слід підкреслити, що, спираючись на систему туристсько-рекреаційного районування Benidickson J. у туристичному відношенні виділяються не всі країни континенту, а насамперед США та Канада [10]. Рівень розвитку туризму в цих державах є досить високим завдяки сукупності чинників: сприятливим природним умовам (особливо у США), значним рекреаційним ресурсам, високим темпам економічного розвитку та достатньо високому рівню доходів населення.

На території США та Канади виокремлюється велика кількість рекреаційних зон, проте найбільше значення для розвитку екологічного туризму мають різні категорії природоохоронних територій:

- національні парки,
- спеціалізовані природні парки,
- зони відпочинку різного рівня підпорядкування,
- заповідники,
- національні морські узбережжя [13].

Більшість із цих природоохоронних територій здобули світову відомість і користуються популярністю не лише серед місцевих жителів, а й серед туристів із багатьох країн світу. Це зумовлено їхньою унікальною природною привабливістю, різноманіттям форм рельєфу, збереженням біорізноманіттям і розвинутою інфраструктурою, що забезпечує комфортне перебування туристів.

Таблиці 2

Рейтинг найбільш значущих природоохоронних територій США та Канади*

Країна	Назва природоохоронної території	Основні напрями екологічного туризму
США	Національний парк «Йеллоустоун» (Yellowstone National Park)	Активно-рекреаційний (оздоровчий): пішохідні маршрути; лижні прогулянки; подорожі на снігоступах; катання на снігоходах; водні прогулянки на безмоторних човнах; велосипедні маршрути; кінні прогулянки. Науково-пізнавальний: спостереження за флорою і фауною; фотосафари; еколого-географічні тури. Пасивно-рекреаційний: риболовля; кемпінг.
	Природний резерват «Арбор Хіллз» (Arbor Hills Nature Preserve)	Активно-рекреаційний (оздоровчий): пішохідні маршрути; велосипедні прогулянки; водні прогулянки на безмоторних човнах. Науково-пізнавальний: бердвотчинг; спостереження за флорою і фауною; еколого-географічні тури. Пасивно-рекреаційний: кемпінг.
Канада	Національний парк «Райдінг-Маунтін» (Riding Mountain National Park)	Активно-рекреаційний (оздоровчий): пішохідні маршрути; велосипедні прогулянки; кінні прогулянки; лижні подорожі; прогулянки на снігоступах; катання на снігоходах. Науково-пізнавальний: спостереження за флорою і фауною; еколого-географічні тури; еколого-етнографічні та культурні подорожі. Пасивно-рекреаційний: кемпінг; риболовля.
	Природний резерват «Лорантиди» (Laurentides Wildlife Reserve)	Активно-рекреаційний (оздоровчий): пішохідні маршрути; лижні прогулянки; кінні подорожі; рафтинг; велосипедні тури. Науково-пізнавальний: спостереження за флорою і фауною; еколого-географічні тури; гідрологічні маршрути. Пасивно-рекреаційний: кемпінг; риболовля.

*Розроблено автором

На сьогодні у США налічується близько 1 500 природоохоронних територій, загальна площа яких перевищує 104 млн га. Серед них особливе місце займають: 394 природні резервати, 70 пам'яток природи, 451 заповідник і 176 національних парків. Саме мережа національних парків США є основою розвитку екологічного туризму в країні та головним інструментом збереження природної та культурної спадщини [8; 10; 11; 13]. Майже всі категорії природоохоронних територій активно впроваджують концепцію екологічного туризму й користуються високим попитом серед відвідувачів.

Яскравим прикладом можна назвати Йеллоустоунський національний парк (Yellowstone National Park), який вважається першим у світі національним парком. Його було засновано ще у 1872 році, і він став символом зародження глобальної практики організації охоронюваних територій та розвитку екотуризму [6].

У свою чергу, Канада є однією з найбільших за площею країн світу, що володіє унікальними, але ще не повністю освоєними рекреаційними ресурсами. Значна частина її територій залишається майже недоторканою, за винятком районів із високою концентрацією населення, зокрема Приозерного краю. При цьому природоохоронні зони Канади займають близько 40 % усієї площі країни, що свідчить про масштабність зусиль у сфері охорони довкілля [13].

Привабливість США та Канади для розвитку екотуризму визначається низкою чинників:

- величезні простори з унікальними ландшафтами та недоторканими територіями;
- розгалужена система охоронюваних територій, що включає об'єкти історичної спадщини, природні комплекси, пам'ятки, внесені до списку Світової спадщини ЮНЕСКО, морські заповідні зони, репрезентативні екосистеми та біосферні резервати.

У рейтингу найбільш відвідуваних територій США і Канади лідирують 22 природоохоронні об'єкти, які користуються особливою популярністю серед екотуристів (див. табл. 2).

Досвід розвитку екологічного туризму в США та Канаді здебільшого зосереджується навколо таких видів діяльності:

- спостереження за природними та культурними об'єктами: айсбергами, північним сьйвом, унікальною флорою та фауною, а також середовищем проживання корінних народів; фототуризм;
- пішохідні та альпіністські експедиції: скелелазіння, велосипедні маршрути, сухопутні сафари;
- водний туризм: гребля на каное, морський і річковий каякінг, рафтинг, вітрильний спорт, дайвінг, експедиційні круїзи вздовж узбережжя, спортивна та аматорська риболовля;
- зимові види екотуризму: катання на лижах, подорожі у собачих упряжках, прогулянки на снігоступах, льодолазіння, зимові походи [2; 9].

Таким чином, США та Канада демонструють успішне поєднання охорони довкілля з активним розвитком екологічного туризму, перетворюючи свої природні ресурси на потужний фактор сталого соціально-економічного розвитку та міжнародної туристичної привабливості.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Екологічний туризм на природоохоронних територіях сьогодні активно розвивається практично в кожному регіоні світу. Аналізуючи європейську та північноамериканську моделі екотуризму, можна дійти висновку, що вони відрізняються за рівнем розвитку, видами та спрямованістю екологічних подорожей.

Північноамериканська модель екотуризму має своїм витоком організацію перших подорожей до переважно недоторканих природних територій. Ця тенденція збереглася й донині: найбільш популярними серед туристів залишаються рекреаційно-оздоровчі тури (приблизно 60 %), тоді як науково-пізнавальні екотури становлять близько 40 % усіх екоподорожей.

Європейська модель екотуризму розвивалася дещо інакше: спочатку вона реалізовувалася переважно в культурному ландшафті та була зорієнтована на його підтримку, що відповідало концепції так званого «м'якого туризму». Нині одним із ключових пріоритетів європейського екотуризму є збереження культурної та природної спадщини, а також екологічна просвіта населення і туристів. Саме тому більшість європейських природоохоронних територій приймають відвідувачів передусім із науково-пізнавальними цілями, які становлять понад 60 % усіх екоподорожей.

Отже, можна зробити висновок, що Європа та Північна Америка є найбільш перспективними регіонами для подальшого розвитку екологічного туризму. Висока значущість і перспективність цього напрямку мають оцінюватися не лише науковцями, а й державними органами влади.

Ретельно продумані та професійно реалізовані стратегії розвитку екотуризму на природоохоронних територіях здатні:

- приваблювати іноземних туристів,
- вирішувати соціально-економічні проблеми регіонів,
- сприяти збереженню унікальних природних комплексів і культурної спадщини країн.

Таким чином, екологічний туризм виступає важливим інструментом сталого розвитку, що поєднує економічні вигоди, охорону довкілля та підвищення рівня екологічної свідомості суспільства.

Література

1. Аністратенко Н.В., Мальченко А.В. Роль всесвітньої туристичної організації у відновленні туристичних потоків в постпандемійному світі. Ефективна економіка. 2022. No 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.1.82>.
2. Атаманчук З.А. Глобальні тенденції розвитку міжнародного туризму в структурі світового ринку послуг. Бізнес Інформ. 2020. No 4. С. 21–27. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-4-21-272>.
3. Безуглий В.В., Бойко З.В., Яроцька А.А. Сучасний стан розвитку туристичної сфери в Індії. Географія та туризм : наук. зб. 2019. Випуск 53. С. 61–68. DOI: <https://doi.org/10.17721/2308-135X.2019.53.61-68>
4. Мамотенко Д.Ю., Гресь-Євреїнова С.В., Шелеметьєва Т.В. Система моніторингу світового ринку туристичних послуг. Інфраструктура ринку. 2022. Випуск 66. С. 23–28. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastructure66-4>
5. Фалько Є.А., Матейчук В.В. Перспективи використання об'єктів культурної спадщини у розвитку міжнародного туризму. Інфраструктура ринку. 2023. Випуск 70. С. 209–215. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure70-37>.
6. Bansal S., Kumar J. (2011) «Ecotourism for Community Development: A Stakeholder's Perspective in Great Himalayan National Park». International Journal of Social Ecology and Sustainable Development, 2(2), 31–40.
7. Buckley, R. (2011). «Tourism and Environment». Annual Review of Environment and Resources. 36: 397–416.
8. Jacobson, S.K.; R. Robles (1998). Ecotourism, sustainable development, and conservation education: development of a tour guide training program in Tortuguero, Costa Rica. Environmental Management. pp. 16(6): 701–713.
9. Saayman, Melville; Rossouw, Krugel (Sep 2012). «The impact of tourism on poverty in South Africa». Development Southern Africa. 29 (3): 462–487.

10. Benidickson J. Legal framework for protected areas: Canada // Guidelines for protected areas legislation. IUCN Environmental law and policy. 2011. URL: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2296254>.
11. Integration of Biodiversity and Tourism: Canada Case Study. Pamela Wight. January 2001. Avenue, Edmonton, Alberta, Canada. URL: [https://www.cbd.int/doc/nbsap/tourism/Canada\(Tourism\).pdf](https://www.cbd.int/doc/nbsap/tourism/Canada(Tourism).pdf)
12. Global Wildlife Travel Index 2019. URL: <https://www.true.travel/global-wildlife-travel-index>
13. UNWTO World Tourism Barometer. May 2023. Volume 21. Issue 2. URL: https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2023-05/barom-ppt-may2023_0.pdf?VersionId=pJ0gOWRPkI5bFD5tx5yyuRJ82xwe4jwu.

References

1. Anistratenko N. V., Malchenko A. V. (2022) Rol vsesvitnoi turystychnoi orhanizatsii u vidnovlenni turystychnykh potokiv v postpandemiinomu sviti. [The role of the world tourism organization in the restoration of tourist flows in the post-pandemic world]. Efektyvna ekonomika – Efficient economy, no 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.1.82>.
2. Atamanchuk Z. A. (2020) Hlobalni tendentsii rozvytku mizhnarodnoho turyzmu v strukturi svitovoho rynku posluh [Global Trends of the International Tourism Development in the Structure of the World Market of Services]. Business Inform. no. 4. Pp. 21–27. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-4-21.1-27> (in Ukrainian).
3. Bezuglyi V. V., Boiko Z. V., Yarotska A. A. (2019) Suchasnyi stan rozvytku turystychnoi sfery v Indii [The current state of development of the tourism sector in India]. Geography and tourism: scientific collection, vol. 53, pp. 61–68. DOI: <https://doi.org/10.17721/2308-135X.2019.53.61-68> (in Ukrainian).
4. Mamotenko D., Hres-Yevreinova S., Shelemetieva T. (2022) Systema monitorynhu svitovoho rynku turystychnykh posluh [World tourism services market monitoring system]. Market infrastructure, vol. 66, pp. 23–28. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastructure66-4> (in Ukrainian).
5. Falko E., Mateichuk V. (2023) Prospects of using cultural heritage objects in the development of international tourism. Market infrastructure, vol. 70, pp. 209–215. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure70-37> (in Ukrainian).
6. Bansal S., Kumar J. (2011) «Ecotourism for Community Development: A Stakeholder's Perspective in Great Himalayan National Park». International Journal of Social Ecology and Sustainable Development, 2(2), 31–40.
7. Buckley, R. (2011). «Tourism and Environment». Annual Review of Environment and Resources. 36: 397–416.
8. Jacobson, S.K.; R. Robles (1998). Ecotourism, sustainable development, and conservation education: development of a tour guide training program in Tortuguero, Costa Rica. Environmental Management. pp. 16(6): 701–713.
9. Saayman, Melville; Rossouw, Krugel (Sep 2012). «The impact of tourism on poverty in South Africa». Development Southern Africa. 29 (3): 462–487.
10. Benidickson J. Legal framework for protected areas: Canada // Guidelines for protected areas legislation. IUCN Environmental law and policy. 2011. URL: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2296254>.
11. Integration of Biodiversity and Tourism: Canada Case Study. Pamela Wight. January 2001. Avenue, Edmonton, Alberta, Canada. URL: [https://www.cbd.int/doc/nbsap/tourism/Canada\(Tourism\).pdf](https://www.cbd.int/doc/nbsap/tourism/Canada(Tourism).pdf).
12. Global Wildlife Travel Index 2019. URL: <https://www.true.travel/global-wildlife-travel-index>.
13. UNWTO World Tourism Barometer. May 2023. Volume 21. Issue 2. URL: https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2023-05/barom-ppt-may2023_0.pdf?VersionId=pJ0gOWRPkI5bFD5tx5yyuRJ82xwe4jwu.